

УДК 94:378.09(477)«17»

Басенко О. Е., аспірант спеціальності 032 Історія та археологія
Науковий керівник: Двірна К. П., к.іст.н., доцент кафедри історії та етнології
України

(Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ, Україна)

ОСВІТНІ ТРАДИЦІЇ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТВОРЕННЯ Й ДІЯЛЬНІСТЬ КОЛЕГІУМІВ В УКРАЇНІ (XVIII СТ.)

В першій половині XVIII ст. роль освіти в Україні значно зростає. Під впливом епохи бароко розвивається наука та культура. За зразком Києво-Могилянської академії створюються Харківський, Чернігівський та Переяславський колегіуми, в яких переважає вплив православної церкви, але з європейською системою викладання освітніх дисциплін.

Києво-Могилянська академія, не дивлячись на церковне підпорядкування, містила різноманітні курси, спрямовуючи вектор навчання на європейський рівень, а саме вивчення «семи вільних наук». Повний курс навчання тривав дванадцять років [6, с. 167]. Переважна більшість викладачів Києво-Могилянської академії здобули свою освіту в європейських закладах освіти, такі як: Теофан Прокопович, Інокентій Гізель, Мелетій Смотрицький, Йов Борецький та багато інших [6, с. 168]. Одним з головних напрямків освіти було вивчення іноземних мов. За весь період навчання могилянці повинні були опанувати латинську, німецьку, польську, грецьку, французьку, давньоєврейську, старослов'янську мови [8]. Також обов'язковими дисциплінами були: богослов'я, філософія, історія, географія, поетика, риторика, геометрія, арифметика, фізика, музика. Наприкінці кожного тижня студенти підсумовували вивчений матеріал, а в кінці кожного місяця відбувались публічні іспити [5, с. 122]. Особливу роль приділяли вивченню філософії, курс якої поділявся на чотири частини: логіка, фізика, метафізика та діалектика. Курс філософії в основному ґрунтувався на вчення праць Аристотеля [10, с. 51]. Вважається, що одним з найяскравіших викладачів був Георгій Кониський. Він звертав увагу на західну філософію, зокрема на праці таких філософів як: Коперника, Спінози, Декарта, Галілео та Бруно. Також в основу свого філософського курсу він поклав навчання з етики, яка вчила досягати вищої мети – добра та щастя [9, с. 131].

У 1726 році в Харків переводять духовну школу, яку започаткував у Белгороді учень, а пізніше викладач Києво-Могилянської академії єпископ Єпіфаній Тихорський. Навчальний заклад досяг висот і вважався кращим після Києво-Могилянської академії. Розподіл на класи та його навчальна програма здебільшого копіювала Києво-Могилянські традиції викладання. В Харківському колегіумі також в першу чергу вивчали богослов'я, філософію, риторіку, поетику, історію, мови. Пізніше додалися нові предмети, такі як математика, фізика, додаткові мови, архітектура, вокал, живопис та інженерія [7, с. 61]. Як і в Києво-Могилянській академії, в колегіумі мали змогу навчатись всі охочі. В одному класі вчилися діти, чиї батьки були духовниками, козацтвом, міщанами і навіть селянами. Для дітей священників навчання було обов'язковим, хоча б перші класи. Заклад був спрямований, здебільшого, на підготовку нового духовенства, які пізніше йшли служити в різні куточки України та за її межі [7, с. 62].

Найбільшим покровителем Києво-Могилянської академії у кінці XVII – поч. XVIII ст. вважається Іван Мазепа. Завдяки його сприянню відкрився ще один навчальний заклад – Чернігівська колегія в 1700 році. Ініціатором створення Чернігівського колегіуму був Лазар Баранович, який до цього перебував на посаді ректора в Києво-Могилянській академії [2]. Багато викладачів і навіть деякі ректори Києво-Могилянської академії пізніше переходили викладати до Чернігівської колегії, наприклад А. Дубневич,

який запровадив у колегії курс філософії [3, с. 53]. У перші роки існування в колегіумі було чотири класи, три граматичних та поетика. Після відкриття п'ятого класу – риторики, цей навчальний заклад отримав статус колегіуму [2]. Основний вектор навчання був спрямований на вивчення двох дисциплін: поетику та риторику. З часом їх кількість збільшується і учні починають вивчати богослов'я, математику, німецьку, грецьку, французьку та єврейську мови, але панівною мовою навчання була польська мова [3, с. 54]. Однією з викладацьких традицій залишалось - навчити учнів складати вірші, які містили барокове забарвлення. Викладачі самі писали свої лекційні курси, а потім вичитували їх студентам. На основі лекційних записів був створений перший підручник з риторики. Він мав навчити мистецтву спілкування, а наприкінці курсу учні грали в п'єсах, які створювали самі викладачі. Також в колегіумі вивчались музичне та образотворче мистецтво, оскільки вони є невідривною складовою для педагогічної майстерності [4, с. 37]. Як і Києво-Могилянська академія, Чернігівський колегіум вважався загальноосвітнім навчальним закладом, де готували майбутніх педагогів, церковних діячів, письменників, канцеляристів, перекладачів. Також, отримуючи гарну гуманітарну освіту, випускники далі йшли навчатись у медичні заклади [3, с. 55].

У Переяславі з часом також створюється колегіум. Спочатку це була Переяславська духовна семінарія, започаткована Арсенієм Берло. Єпископ був близьким другом Феофана Прокоповича, який перебував на посаді ректора Києво-Могилянської академії. А. Берло, так само як і Ф. Прокопович, розумів роль освіти в Україні [1, с. 117]. Іван Мазепа і тут посприяв створенню навчального закладу. Указ Петра I, виданий у 1722 році, про збільшення шкіл для дітей духовництва пришвидшив заснування духовної семінарії [1, с. 119]. В 1738 р. відбулось офіційне відкриття навчального закладу. Система навчання Переяславського колегіуму була схожа на Києво-Могилянську, акцент робився на вивчення богослов'я, філософії, поетики, риторики та вивчення мов. В четвертому класі учні вже опановували арифметику, історію та географію [1, с. 122].

Вплив освітніх традицій Києво-Могилянської академії на Харківський, Чернігівський та Переяславський колегіуми був беззаперечним. Прослідковується багато спільного у системі та змісті навчання. І це не дивно, адже багато випускників академії викладали в подальшому в колегіумах. Ці чотири навчальні заклади були спрямовані на західноєвропейську модель освіти. У навчальних курсах прослідковується барокова культура, а найбільша увага була приділена богослов'ю, філософії та вивченню мов. Також заклади мали і суттєві відмінності щодо кількості дисциплін, якості викладання, традицій та методів виховання учнів. Грошові надходження до Києво-Могилянської академії були значно більшими, що також впливало на якість освіти. Колегіуми, не дивлячись на значний вклад в освіту в Україні, не мали такої кількості освічених фахівців як Києво-Могилянська академія. В колегіумах один викладач міг вести по два або й три предмети. Не дивлячись на деякі недоліки цих освітніх закладів, вони звісно посприяли розвитку освіти та духовно – культурного життя України.

Перелік посилань:

1. Двірна К. П. Арсеній Берло: боротьба за самостійність церкви та розвиток освіти на Переяславщині в першій половині XVIII ст. *Доба гетьмана І. Мазепи в європейській історії. Матеріали конференції*. К. 2009. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-660-518-7/978-966-660-518-7.pdf> (Дата звернення: 13.03.2024).

2. Дічек Н. П. Розвиток освіти на українських землях у добу бароко URL: <https://lib.iitta.gov.ua/707329/1/%D0%94%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BA%20%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%8F.pdf> (Дата звернення: 03.03.2024).

3. Кочубей Т. Києво-Могилянська академія навчальний заклад новаторського типу періоду другої половини XVII – кінця XVIII ст. URL:https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/23/visnuk_2_8.pdf (Дата звернення: 03.03.2024).
4. Лаврінченко О. А. З історії становлення і розвитку педагогічної майстерності в освітній та виховній системах Чернігівського колегіуму 1700-1776 рр. *Постметодика*. № 4 (81). 2008. С. 35-40. URL:http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vpm_2015_15_31.pdf (Дата звернення: 02.03.2024).
5. Посохова Л. Ю. На перехресті культур, традицій, епох: православні колегіуми України наприкінці XVII – на початку XIX ст. : монографія / Л. Ю. Посохова. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 400 с. URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Posokhova_Liudmyla/Na_perekhresti_kultur_tradytsii_epokh_pravoslavni_kolehiumy_Ukrainy_naprykintsi_KhVII_na_pochatku_K.pdf? (Дата звернення: 02.03.2024).
6. Симчич М. Схоластичний аристотелізм у Києво-Могилянській академії (XVII–XVIII ст.) *Філософська думка*. 2016. № 5. С. 50-55.
7. Стоколос Л. Початки історії харківського студентства. *Краєзнавство*. 1995. 1. С. 61-65. URL:http://history.org.ua/JournALL/kraj/kraj_1995_1/20.pdf (Дата звернення: 14.03.2024).
8. Травкіна О. Гетьман Іван Мазепа та заснування Чернігівського колегіуму. *Сіверянський літопис*. URL:http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/sl_2019_2_19.pdf (Дата звернення: 04.03.2024).
9. Травкіна О. І. Традиції Києво-Могилянської академії в Чернігівському колегіумі. *Наукові записки. Том 18. Ювілейний випуск*. 2000. С. 51-55.
10. Халамендик В. Б., Історія розвитку української філософської думки: культурно-освітні аспекти. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. №38. м. Ужгород, 2009. С. 126-138.